

Kwartaalblad
over
bijbelvertalen
18e jaargang
december 1999

Met *Andere* Woorden

Genesis op z'n Amsterdams: een vertaling om voor te lezen

pagina 3
mw. M.C. Berends

Een vertaler uit de 19e eeuw in de schijnwerper

pagina 11
drs. H. Dijkstra

De Nieuwe Bijbelvertaling van de Psalmen

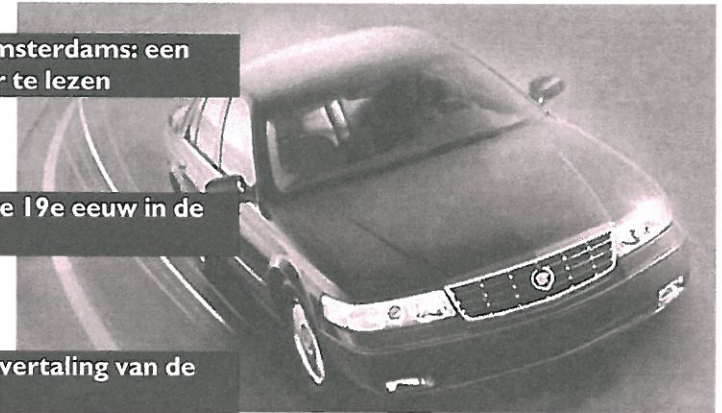
pagina 18
mw. M.C. Berends

Poëzie in de NBV-vertaling van de Psalmen

pagina 23
drs. P. Booij en mw. drs. C. Verheul

Contemporary English Version: een bestseller

pagina 31
dr. J. van Dorp

99 4

Nederlands
Bijbelgenootschap

Met Andere Woorden

Kwartaalblad over bijbelvertalen

18^e jaargang nr. 4, december 1999

Uitgave:

Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620, 2003 RP Haarlem
Zijweg 198, 2015 CK Haarlem
Tel (023) 514 61 46 Fax (023) 534 20 95
E-mail: info@bijbelgenootschap.nl
Internetsite: www.bijbelgenootschap.nl
In samenwerking met:
Vlaams Bijbelgenootschap
H. d'Ydewallestraat 61, 8730 Beernem, België
Tel (0)50-791022.
E-mail: vl.bijbelgenootschap@ping.be

Met Andere Woorden wordt gratis toegezonden aan hen die geïnteresseerd zijn in het vertalen en doorgeven van de bijbel.

Met Andere Woorden wordt ten behoeve van iedereen die niet op de gebruikelijke manier kan lezen, uitgegeven op geluidscassette, verkrijgbaar bij het CBB, tel. (0341) 55 10 14.

Redactie:

Dr. J. van Dorp, dr. K.A. van der Jagt, dr. L. van Kampen, J. Procee
(hoofdredacteur), dr. L.J. de Regt en drs. J.S.C. Schenk (eindredacteur)

Redactiesecretariaat:

Nederlands Bijbelgenootschap, mw. J.M.A. Bakker
Tel. (023) 514 61 75.

Beeldredactie:

mw. A.E. Haverman

Vormgeving:

mw. I. Pieper / Tineke Wieringa BNO, Haren (basis-layout)

Druk:

Grafisch Bedrijf Papyrus bv, Diemen

Adreswijzigingen aanbrengen op de adresband van dit nummer en deze retourzenden aan het Nederlands Bijbelgenootschap.

Giften voor het werk van het Nederlands Bijbelgenootschap in binnen- en buitenland, en bijdragen ter bestrijding van de kosten van dit blad kunnen gestort worden op giro 30 04 82 van het Nederlands Bijbelgenootschap te Haarlem, onder vermelding van 'gift Met Andere Woorden'.

Voorbehoud:

De redactie wijst erop dat de mening die uit de artikelen spreekt niet overeen hoeft te komen met de mening van de redactie.

ISSN 0168-1869

Foto omslag:

'... the "fluid
grace" of the
Seville Cadillac ...'

citaat uit *Creating
and Crafting the
Contemporary
English Version,
New York 1996,*
p. 26.

In het Engelse
taalgebied waar
men toch al niet
over een gebrek
aan bijbel-
vertalingen te
klagen had, is
onlangs een
geheel nieuwe
bijbelvertaling
verschenen: de
*Contemporary
English Version*.
Het Amerikaans
Bijbelgenootschap
heeft in 1999 al
drie miljoen
exemplaren
moeten drukken
om te kunnen
voldoen aan de
vraag. De CEV is
een bestseller.

Foto via Internet

Van de redactie

In dit decembern timer van *Met Andere Woorden* zijn diverse artikelen opgenomen die gaan over nieuwe bijbelvertalingen en personen die daaraan op een of andere wijze hebben meegewerkt, in het Nederlands, het Fries en het Engels.

In het Nederlandse taalgebied is onlangs de vertaling van het bijbelboek Genesis verschenen, gemaakt door de verschillende leden van de Societas Hebraica Amstelodamensis. Het is een nieuwe uitgave in de vernieuwde serie 'Een vertaling om voor te lezen'. De Nederlandse vertaling is naast en na de Hebreeuwse tekst van Genesis weergegeven. Wat is karakteristiek voor deze vertaling, welke vertaalregels zijn gevolgd, hoe gaan de vertalers te werk? Over deze vragen heeft mw. M.C. Berends twee leden van de Societas, Richtsje Abma en René Venema, geïnterviewd en ze doet daarvan uitvoerig verslag.

In 1997 verscheen *Waalke van Borssum Waalkes (1816-1866) en syn oersetting fan it evangelie fan Markus*, geschreven door dr. H. Brouwer. Het is een interessant proefschrift over de bijdrage van de Friese predikant Van Borssum Waalkes aan de geschiedenis van de Friese bijbelvertaling. Drs. H. Dijkstra bespreekt dit boek van dr. H. Brouwer.

In dit nummer zijn verder twee bijdragen opgenomen over het vertalen van de Psalmen in het project Nieuwe Bijbelvertaling (NBV). Allereerst doet mw. M. Berends verslag van een studiedag van medewerkers en supervisors van de NBV op 24 september jl. in Rotterdam. Daarop lichtte dhr. A.W.G. Jaakke toe welke aanpak bij het vertalen van de Psalmen wordt gevolgd. Vervolgens zetten twee leden van het Psalmteam, mw. drs. C. Verheul en drs. P. J. Booi, de reeks over poëzie in de NBV voort met een artikel over de vertaling van Psalm 114. De tekst van de vertaling wordt hier voor de lezers van *Met Andere Woorden* gepubliceerd. De auteurs bespreken uitvoerig de poëtische aspecten van Psalm 114.

Het laatste artikel in dit nummer gaat over een nieuwe bijbelvertaling in het Engelse taalgebied, de zogenoemde *Contemporary English Version*. Het is een vertaling die op diverse punten andere keuzes maakt dan voorgaande Engelse bijbelvertalingen. De vraag voor wie de bijbel wordt vertaald, heeft een belangrijke rol gespeeld bij de richting van de vertaalmethode en de daaruit voortvloeiende vertaalbeslissingen.

Genesis op z'n Amsterdams: een vertaling om voor te lezen

Margot C. Berends

Na Amos, Obadja, Jona, Micha, Richteren, Ruth en Hooglied heeft de Societas Hebraica Amstelodamensis nu ook het boek Genesis vertaald. Welke vertaalprincipes hanteert dit gezelschap en hoe zijn die zichtbaar in deze nieuwe vertaling? Twee vertalers van Genesis werden hierover geïnterviewd: Richtsje Abma en René Venema.

Allereerst speelt de vraag wat de Societas Hebraica Amstelodamensis is. De Societas Hebraica Amstelodamensis (SHA) is een Amsterdams werkgezelschap van hebraïci en oudtestamentici. Begin jaren zestig is de SHA, in de wandelgangen ook wel 'de Societas' of 'de Amsterdamse School', opgericht door professor M.A. Beek. Het doel was om oudtestamentici en hebraïci van de Universiteit van Amsterdam (UvA) te stimuleren in de beoefening van hun vak. In 1986 schrijven twee leden van de Societas, Karel Deurloo en Frits Hoogewoud: 'Het gezelschap herbergt sinds enige jaren nagenoeg alle docenten die zich aan de drie Amsterdamse instellingen van hoger onderwijs waar een theologische opleiding gevestigd is, UvA, VU en KTHA, met de exegese van de Biblia Hebraica bezig houden.'¹ Inmiddels komen de leden ook van buiten Amsterdam. Men houdt elkaar op de hoogte van bijzondere verrichtingen binnen het vakgebied. Daarnaast houdt de SHA zich bezig met het vertalen van het Oude Testament.

Zelfstandige traditie

De SHA maakt idiolecte vertalingen, dat wil zeggen dat geprobeerd wordt het eigene van de Hebreeuwse tekst in de vertaling weer te geven. De Societas ademt nog de geest van professor Beek. Hij zag het Oude Testament als literatuur en wel als een joods historisch geschrift met een zelfstandige traditie. De Duitse vertaling van Buber en Rosenzweig is ook op deze leest geschoeid en vormt een belangrijk uitgangspunt voor de SHA. Amos, Obadja, Jona, Micha, Richteren en Ruth zijn al enige tijd geleden

Collagrafie Lika Tov - The Garden of Eden

vertaald. Recent zijn Hooglied en Genesis verschenen. De beide boeken zijn, in vergelijking met de eerder vertaalde boeken, in een nieuw jasje uitgegeven. De Hebreeuwse grondtekst staat op de linkerpagina afgedrukt, en rechts staat de vertaling. Omdat de vertaling bedoeld is om voor te lezen, is de tekst kolometrisch weergegeven. Daarbij zijn de ademeneenheden aangehouden die de Hebreeuwse tekst heeft. Momenteel wordt gewerkt aan Jozua en Prediker. Alle door de SHA vertaalde bijbelboeken zijn in samenwerking met het Nederlands Bijbelgenootschap en de Katholieke Bijbelstichting uitgegeven.

Genesis

Al in 1986 is met de vertaling van Genesis begonnen. De samenstelling van het vertaalgroepje is in die tijd enigszins gewijzigd. Een bijna constante factor was Aleida van Daalen, medewerkster van professor Beek en docent Hebreeuws aan de Universiteit van Amsterdam. Zij werd wel de 'leesmoeder' van het gezelschap genoemd, ook wel 'het grammaticaal geweten'. Vanaf Genesis 30 heeft zij niet meer meegedaan, omdat haar gezondheid dat niet meer toeliet. Ook Karel Deurloo was steeds intensief bij de vertaling betrokken. Naast hen zijn Richtsje Abma, Hanna van Dorssen, Arie Lambo en René Venema verantwoordelijk voor de definitieve versie. Evert van den Berg en Peter Booij waren kritische meelezers. Allen zijn hebraïcus of oudtestamenticus, Evert van den Berg is daarnaast ook neerlandicus.

Idiolect vertalen

Al eerder in het gesprek kwam het begrip 'idiolect vertalen' aan de orde. Wat houdt dat precies in?

Het uitgangspunt van de SHA is dat de boodschap van de tekst ook in de vorm zit. Bij het vertalen worden herhalingen dan ook gehandhaafd en ook wordt niets toegevoegd dat destijds bewust in de tekst werd weggelaten. Dit houdt niet in dat er mechanisch, als een vertaalcomputer, vertaald wordt. Een misverstand over idiolect vertalen is dat er strikt concordant vertaald zou worden. Concordant vertalen vindt de Societas echter te dwingend. Het Nederlands moet goed Nederlands zijn. Wel worden de grenzen van de doeltaal soms wat opgerekt: alles wordt uit de kast gehaald om te zoeken naar wat het Nederlands biedt, zodat verbanden in de vertaling behouden blijven.

Volgens sommigen maakt de SHA vertalingen in een Nederlands dat niet altijd zou deugen. De eerste vraag die de Societas stelt is inderdaad niet: 'Hoe zouden wij dat tegenwoordig zeggen?' Maar de vertaling moet wel in begrijpelijk Nederlands geschreven zijn, en niet in een Hebreeuws soort Nederlands, zoals bijvoorbeeld de vertalingen van Koster en van

Buijs en Storm. Soms lukt het niet om het verband in de vertaling precies als in het Hebreeuws weer te geven, zonder verwarring en vragen bij de lezer op te roepen. In dat geval wordt gekozen voor een vertaling die niet die verbanden weergeeft, maar wel zo dicht mogelijk bij het Hebreeuws blijft.

Karakteristieken

Zijn er nog andere karakteristieken aan te geven in de vertaling van de SHA? De SHA maakt een vertaling om voor te lezen. Het Nederlands moet dus 'bekken', zoals dat tijdens de werkvergaderingen altijd wordt genoemd. De tekst moet levendig zijn. Er wordt geprobeerd zo te vertalen dat de tekst een glimlach oproept. De tekst moet kort, krachtig, puntig zijn, niet te praterig maar spannend, 'taktaktak'. De vertaling mag niet betuttelend worden; er mag geen uitleg en dogmatiek in de tekst sluipen. Daar zijn andere boeken voor.

De taal mag niet lelijk of storend zijn, niet stijf, stokkerig, harkerig. Er wordt niet alleen volgens het woordenboek vertaald, maar er wordt ook gezocht naar alliteraties en klankrijm.

De Societas is in de loop van haar bestaan vrijer omgegaan met de mogelijkheid om te variëren. Tegenwoordig wordt meer gekeken welke functie bepaalde Hebreeuwse woorden of werkwoordsvormen in het verhaalverloop hebben. *Wajjehi* bijvoorbeeld, 'het geschiedde', wordt gevarieerd vertaald: en het gebeurde, vervolgens, daarna, en toen. Als de tekst plechtig is, wordt vertaald met 'het geschiedde' zoals in Genesis 22. Op weer andere plaatsen wordt *wajjehi* niet vertaald.

Een ander voorbeeld van gevarieerd vertalen is de manier waarop de werkwoordsvorm *wajjiqtol* wordt weergegeven. In de jaren tachtig en negentig kwam men tot het nieuwe inzicht dat het imperfectum niet altijd een verleden tijd aanduidt. Een imperfectum kan aangeven: en toen x en toen y, of: op dát moment gebeurde er iets anders, of: en zó ... (dit laatste wanneer het een afsluiting van een serie narratieve vormen betreft).

Vertaalregels

De Societas hanteert een paar vertaalregels, zoals over de vertaling van de Godsnaam (nl. JHWH), over het feit dat God getutoyeerd mag worden en over het uitgangspunt dat er zo min mogelijk transculturatie plaatsvindt. Verder zijn achteraf wat consequente vertaalbeslissingen genomen, bijvoorbeeld over de vertaling van *zera*, 'zaad'. Dit woord is vertaald met 'nazaten' en met 'nageslacht'. Over inclusief vertalen is de discussie binnen de groep gaande gebleven: moet *banim*, 'zonen' altijd met 'zonen' vertaald worden of liever met 'kinderen'? In het algemeen is het woord *ben* in de Genesisvertaling met 'zoon/zonen' vertaald.

Voorbeelden

Enkele voorbeelden kunnen de vertaalstrategie illustreren.

Het woord *ra'a* wordt zoveel mogelijk met een woord vertaald waarin de stam 'zien' terug te vinden is. Zo is in Genesis 37:14 vertaald: 'Ga dan en bezie of ze in vrede zijn, je broeders'. In de NBG-vertaling 1951 is het 'zien' onzichtbaar geworden: 'Ga toch en doe onderzoek naar de welstand van uw broeders'.

Zo is *nr* twee keer met 'herkennen' vertaald in Genesis 37:32-33 en daarna opnieuw in Genesis 38:25-26: 'Herken je het, is dit de lijfrok van je zoon of niet? Hij herkende het ...' En: 'Herken je het, van wie zijn deze zegelring, deze snoeren en deze staf? Juda herkende ze ...' In de NBG-vertaling 1951: 'zie toch, of dit het kleed van uw zoon is of niet. En hij herkende het ...' en: 'Zie eens goed, van wie deze zegelring en snoeren en staf zijn. Toen herkende Juda ze ...'

Het 'glimlachkarakter' dat de SHA nastreeft is te zien in bijvoorbeeld Genesis 41:7: 'Toen werd Farao wakker: wat een droom!' Genesis 21:29: 'Wat moeten die zeven lammeren hier die je apart hebt gezet?' Genesis 39:14: 'Moet je zien! Heeft hij daar een Hebreeuwse man bij ons laten komen om zijn spel met ons te spelen. Die komt naar mij toe om bij mij te liggen maar ik riep met luide stem.'

In Genesis 1:2 is gezocht naar eenzelfde soort alliteratie/klankrijm als in het Hebreeuws: *tohoe wabohoe* is geworden 'wirwar en wanorde'.

Noten

De SHA heeft geprobeerd het aantal noten te beperken. Men vindt dat problemen bij het vertalen niet op de lezer afgeschoven mogen worden: het is aan de vertaler om knopen door te hakken. Om verschillende redenen zijn toch hier en daar noten opgenomen. Soms geven ze een verantwoording van een vertaalbeslissing. Als het niet was gelukt in het Nederlands een woordspeling weer te geven en deze is echt van belang, wordt in een noot aangegeven dat de woordspeling er is en welke functie deze heeft. Als het van belang is voor de tekst, wordt de verklaring van een naam in een noot toegelicht. Om transculturatie of explicitering in de vertaling te voorkomen, wordt in een noot aangegeven wat de waarde van een maat of gewicht is. Heel summier en kort wordt in een noot soms de exegese van een tekst toegelicht; niet te veel, want het gaat tenslotte om een vertaling om voor te lezen. Noten hebben bij het voorlezen geen functie en dus moet de tekst zoveel mogelijk voor zichzelf spreken.

Een paar voorbeelden van noten:

Genesis 2:7 ... toen vormde de HEER God de mens, stof van de akker.

Noot: 'De woorden voor mens – *adam* – en voor akker – *adama* –

corresponderen in het Hebreeuws. De mens is volgens dit verhaal in de eerste plaats een "aard-mens".'

Genesis 17:17 Abraham viel terneer op zijn aangezicht en hij lachte.

Noot: 'Met het werkwoord *tsachaq* ("lachen") wordt gezinspeeld op de naam Isaak, Jitschak in het Hebreeuws. Vergelijk de duiding van de naam in 21:6 waar staat: "ieder die het hoort, zal om mij *lachen*". Zie ook 21:9 en 26:8, waar Isaak aan het "lachebekken" (21:9) en aan het "stoeien" is met Rebekka (26:8). Hetzelfde werkwoord *tsachaq* wordt op deze plaatsen gebruikt.'

Genesis 33:19 Hij kocht het stuk veld (...) voor honderd kesita's.

Noot: 'Een "kesita" is een gewicht of een maat, waarvan de waarde niet bekend is. Het is wel duidelijk dat honderd kesita's een enorm bedrag vormen (vgl. Job 42:11).'

Praktisch

Praktisch gaat het vertalen bij de SHA als volgt in zijn werk.

De groep die vertaalt, bestaat uit zo'n vijf tot zes mensen. Een of twee maken een conceptvertaling, die daarna in de groep besproken wordt. In dat eerste concept wordt concordant vertaald, dus de tekst is wat stijfjes en housterig. Karel Deurloo (binnen de Societas bestempeld als 'een levende encyclopedie') is altijd bij de bespreking aanwezig en vertelt waarop gelet moet worden, welke woordspelingen er zijn, welke woorden verderop in de tekst terugkomen enzovoort. Zo wordt doorvertaald en doorvergaderd tot een cluster af is, bijvoorbeeld Genesis 1-11. Opnieuw wordt de tekst, nu in z'n geheel, binnen de grotere groep besproken. De vertaling wordt hardop voorgelezen, om te kijken of de tekst 'beekt' en of de lezer er niet over struikelt. Daarna gaat het nieuwe concept naar 'buitenleden' voor commentaar. Dit zijn bijvoorbeeld predikanten van het preekteam van het Centrum voor Leren en Vieren, die de teksten meteen uitproberen in de eigen gemeente. De scherpe kantjes en de onbedoelde dubbelzinnigheden, die de vertalers zelf over het hoofd hebben gezien, worden er dan uitgehaald. Daarna wordt dezelfde procedure nog eens in z'n geheel herhaald als het gehele bijbelboek af is.

Er wordt zo min mogelijk gebruik gemaakt van vooronderzoek; dit zou maar extra ballast geven. De grondtekst zelf is uitgangspunt; de vertalers van de SHA proberen de tekst zo te lezen alsof ze hem voor het eerst zien. Ze proberen zich te laten verrassen door de tekst.

Andere talen

Ook in andere talen zijn er soortgelijke vertalingen als die van de SHA.

Al genoemd is de vertaling van het Oude Testament in het Duits, door Martin Buber en Franz Rosenzweig. In de Verenigde Staten is de tora op

eenzelfde manier vertaald door Everett-Fox. In het Franse taalgebied heeft André Chouraqui een vertaling van het Oude Testament gemaakt. Deze vertaling verschilt wel van die van de SHA, in die zin dat de werkwoordsvormen consequent op één manier vertaald zijn. Wat dat betreft is de vertaling dus veel mechanischer. Verder is de Godsnaam op een stilistische wijze weergegeven: HeeR met daarboven in klein schrift: JHWH.

In het Nederlands zijn naast de vertalingen van de SHA kleine stukjes volgens dezelfde traditie vertaald in de serie *Verklaring van een bijbelgedeelte*.

Een laatste vraag betreft het oordeel van de vertalers zelf. Zij zijn inderdaad tevreden over het resultaat. En ze blijven het vertaalwerk boeiend vinden omdat de teksten steeds opnieuw verrassen met woordgrapjes, toespelingen en dubbele bodems.

Mw. M.C. Berends was tot voor kort werkzaam bij het Nederlands Bijbelgenootschap en is freelance journalist.

Literatuur

Genesis, Hebreeuwse tekst en Nederlandse vertaling, Haarlem, Amsterdam, 1999. ISBN 90-6126-088-4

Noot

1. De Roos e.a., *Driehonderd jaar Oosterse talen in Amsterdam*, Amsterdam 1986, p. 96.

Kort nieuws

Nederlands Bijbelgenootschap heeft nieuwe directeur

Per 18 oktober is de heer Haaije Feenstra (38) in dienst getreden als algemeen directeur van het Nederlands Bijbelgenootschap. Hij volgt daarmee algemeen secretaris drs. Cock van der Hoeven op, die in maart 1999 de organisatie heeft verlaten.

Feenstra is van huis uit bekend met het werk van het NBG en gemotiveerd om aan het bijbelgenootschap leiding te geven. Feenstra: 'De bijbel heeft als Woord van God zeggingskracht! Ik zie het als een uitdaging om mee te werken aan een betrouwbare en daadkrachtige organisatie die ook in het nieuwe millennium aandacht weet te vragen voor de bijbel en de verspreiding ervan.'

Waalke Van Borssum Waalkes

Goïngarijp, 9 april 1816 - Goënga, 12 november 1866

Een vertaler uit de 19e eeuw in de schijnwerper

Drs. Harry Dijkstra

Het Marcus-evangelie van W. van Borssum Waalkes is het eerste voorbeeld van een bijbelgedeelte dat nadrukkelijk voor de kerkelijke praktijk in het Fries is vertaald. Dr. H. Brouwer promoveerde in 1997 op een proefschrift waarin deze Friese vertaling nauwgezet werd onderzocht. De auteur van dit artikel becommentarieert het proefschrift.

Waalke van Borssum Waalkes (1816-1866) en syn oersetting fan it evangelie fan Markus is de titel van het in het Fries geschreven academisch proefschrift dat op maandag 3 november 1997 door dr. H. Brouwer verdedigd werd aan de Universiteit van Amsterdam. Promotor was prof.dr. A. Feitsma van de faculteit der letteren en co-promotor dr. J.T. Nielsen (nieuwtestamenticus).

De auteur, geboren te Leeuwarden, is emeritus predikant van de Nederlandse Hervormde Kerk, wonende in Ureterp. Hij heeft zijn 'rust' gebruikt om de persoon en het vertaalwerk van Van Borssum Waalkes in de schijnwerper te zetten.

Indertijd heeft hij zelf als vertaler meegewerkt aan de Nije Fryske Bibel-oersetting (1978) en heeft daarin, naast een tweetal deuterocanonieke boeken, het evangelie naar Johannes, Handelingen, 2 Petrus, de brieven van Johannes, Judas en Openbaring voor zijn rekening genomen. Hij heeft dus ervaring met de praktijk van het bijbelvertalen.

Het proefschrift telt 356 pagina's, aangevuld met een lijst van Bijbelfries door de eeuwen heen, een literatuurlijst, die 12 pagina's beslaat, een samenvatting in het Nederlands en een summary in English. Het geheel wordt afgesloten met een uitgave van de tekst van het handschrift van Van Borssum Waalkes naast de bewerking daarvan door G. Postma en P. de Clercq, p. 1-71.

Het is uitgegeven als nr. 844 van de publicaties van de Fryske Akademy.

Typografisch ziet het er goed verzorgd uit. Grieks en Hebreeuws zijn niet in transcriptie weergegeven, zoals dat soms voorkomt, maar met de oorspronkelijke karakters, en alle Griekse accenten. Soms zijn er naar mijn smaak wel wat veel kleine letters gebruikt, bijvoorbeeld in hoofdstuk 7, maar anders was het boek nog omvangrijker geworden ... Het is jammer dat het omslag ontsierd wordt door een drukfout. Daar wordt als geboortjaar van Van Borssum Waalkes 1816 genoemd, terwijl het 1818 had moeten zijn, zoals uit de inhoud duidelijk blijkt.

De inhoud

Het boek telt 12 hoofdstukken, waarvan ik de titels noem, om u een indruk te geven van de inhoud:

1. Bronnen
2. Positie van het Fries in de kerk
3. Historische vertaalprincipes (in de 18^e en 19^e eeuw)
4. Vergelijking met andere Friese vertalingen in de 19^e eeuw
5. De Groninger of evangelische richting
6. Wie was Van Borssum Waalkes?
7. De vertaling van het evangelie van Markus
8. De vertaling en de Griekse tekst
9. De vertaling van bijbelse woorden
10. Het bijzondere van zijn vertaling
11. Hoe is de vertaling ontvangen?
12. Verantwoording

Voor bijbelvertalers zijn natuurlijk vooral de hoofdstukken over de vertaalprincipes en de vertaling van belang, benevens de verantwoording.

De bronnen

Deze studie behelst – aldus de schrijver in zijn samenvatting – een onderzoek naar de Friese vertaling van het evangelie van Marcus, in het midden van de vorige eeuw vervaardigd door Waalke van Borssum Waalkes (geboren 1818), die van 1844 tot zijn overlijden in 1866 predikant was bij de hervormde gemeente Gauw-Goënga-Offingawier. Het originele handschrift wordt (onder nummer 78H77) bewaard in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, waar het na veel omzwervingen terecht is gekomen. Voor de kennis van de persoon en de ideeën van Waalkes is van belang een door hem in de jaren 1846-1854 (met onderbrekingen) bijgehouden dagboek, aanwezig op de Provinciale Bibliotheek te Leeuwarden (hs 1287).

De historische achtergrond

Ter inleiding op het eigenlijke onderzoek, waarvan in hoofdstuk VI en volgende verslag wordt gedaan, vindt de lezer in de hoofdstukken II t/m

V achtergrondinformatie over achtereenvolgens de positie van het Fries in de kerk door de eeuwen heen, over opvattingen over vertalen voor en na 1800, over andere Friese evangelievertalingen uit de 19^e eeuw en over de 'Groninger' theologische richting waartoe Waalkes behoorde.

De positie van het Fries was in de kerk in de 19^e eeuw uitgesproken slecht. In de reformatische kerken werd het niet gebruikt, deze bevorderden weliswaar het gebruik van de volkstaal, maar daaronder werden de officiële talen van de diverse staatkundige eenheden verstaan. De predikanten in Friesland spraken dikwijls (ook op de preekstoel) een Fries gekleurd Nederlands. Als de Friezen zelf over godsdienstige zaken spraken, was hun Fries met talloze Nederlandse termini technici doorspekt. Afgezien van psalmberijmingen door Gysbert Japicx (1603-1666) en anderen werd pas met de intrede van de Romantiek het Fries weer als godsdienstige taal gebruikt.

Er ontstonden stukken bijbelvertaling, eerst in dienst van taalvergelijking, naderhand ook voor kerkelijk gebruik. Het Marcus-evangelie van W. van Borssum Waalkes is het eerste voorbeeld van een bijbelgedeelte dat nadrukkelijk voor de kerkelijke praktijk in het Fries is vertaald. Als achtergrond voor de studie van het werk van Waalkes komt verder de vertaaldiscussie uit het einde van de 18^e en het begin van de 19^e eeuw aan de orde. Er wordt gewezen op neoclassicistische en romantische tendensen. Aan de hand van de voorgeschiedenis van de Synodale Vertaling wordt een en ander verteld over de toenmalige opvattingen over bijbelvertalen in Nederland en de overheersende positie van de Statenvertaling. Daarna wordt ingegaan op uitlatingen van Friese evangelievertalers uit de 19^e eeuw, met name op de uitvoerige verantwoording van J.H. Halbertsma voor zijn vertaling van het Matteüs-evangelie in de Vrije Fries van 1865; de auteur legt daarin sterke nadruk op de eis van natuurlijkheid in de ontvangende taal.

Anderen hebben ook delen van de bijbel in het Fries vertaald. Een gedeelte van Lucas werd vertaald door ds. P. Boeles, met gekunstelde zinsbouw, maar ook creatief gebruik van de Friese woordenschat. Ds. J.H. Halbertsma vertaalde Matteüs (en fragmenten van Johannes). Lucas werd vertaald door G. Colmjon (niet uit de grondtekst). Deze vertaling was meer gericht op algemeen gebruikelijk Fries. Zijn werk beantwoordt aan de hedendaagse eis, dat een bijbelvertaling in wijde kring verstaanbaar moet zijn.

Marcus werd ook vertaald door S.K. Feitsma (door Postma en de Clercq gebruikt bij hun bewerking van Waalkes' vertaling, uitgave 1912).

De receptie van de besproken negentiende-eeuwse Friese evangelievertalingen is uitgesproken slecht geweest. In kerkelijke kring achtte men het Fries niet geschikt om als godsdienstige taal te dienen, de buitenkerkelijken hadden te weinig interesse voor de bijbel.

De theologische achtergrond

De theologische achtergrond van W. van Borssum Waalkes lag in de zgn. 'Groninger' of 'evangelische' theologie van J.F. van Oordt, P. Hofstede de Groot, L.G. Pareau en W. Muurling. Deze was geïnspireerd door de Utrechtse filosoof Ph. W. van Heusde en via hem door de ideeën van Plato. Zij speelde in de eerste helft van de 19^e eeuw een grote rol, ook in Friesland. Deze theologische richting kende (als reactie op het rationalisme) een grote rol toe aan het godsdienstig gevoel. Zij verzet zich tegen een intellectualistische opvatting van het geloof. In haar bijbelbeschouwing neemt zij een tussenpositie in tussen fundamentalisme en rationalisme. Het Nieuwe Testament staat daarbij centraal, en met name de evangeliën. Vermelding verdient een positieve uitspraak van W. Muurling in zijn *Praktische godgeleerdheid* over de wenselijkheid, de volkstaal op de catechisatie te gebruiken. Mogelijk heeft dit Waalkes mede tot zijn vertaalwerk geïnspireerd.

Van Borssum Waalkes als persoon

W. van Borssum Waalkes werd geboren in 1818 in Goïngarijp, waar zijn vader, afkomstig uit Emden, predikant was. Hij kreeg een gymnasiumopleiding van zijn vader en studeerde in Groningen. Tot zijn dood was hij predikant te Goïnga, Gauw en Offingawier. Hij is ongetrouwd gebleven. Door zijn dagboek weten we veel van zijn innerlijk leven en spiritualiteit. Deze studie handelt vooral over zijn pionierswerk als vertaler. Zijn vertaling is tussen 1853 en 1860 ontstaan, waarschijnlijk in een vrij lange periode. Een overzicht van de onderwerpen van Waalkes' lezingen voor het 'Friesch Godgeleerd Gezelschap' leert o.m. dat hij nogal eens opponeerde tegen de opkomende moderne richting. Zijn theologische uitspraken in het dagboek sporen meestal met de opvattingen van de Groninger school, afgezien van sommige uitspraken over de verzoening. Het initiatief van Waalkes tot het vertalen van een bijbelgedeelte voor kerkelijk gebruik was iets geheel nieuws. Hij mag met recht een pionier genoemd worden.

Hoe ging Waalkes bij zijn vertaling te werk?

Enerzijds beweegt hij daarbij de tekst 'dem Leser entgegen', door uitdrukkingen uit de spreektaal van zijn gemeenteleden te gebruiken. Dat ligt ook voor de hand bij een vertaling voor catechisanten. Maar

anderzijds richt hij zich in sommige opzichten strak naar de Griekse tekst. Hij verwijdt zich in zijn vertaling nogal van de Statenvertaling, die toch in zijn tijd zeer groot gezag had. Meermalen heeft hij originele oplossingen. Waalkes volgt in zijn vertaling over het algemeen de *textus receptus*.

Op een enkele plaats kiest hij voor afwijkende lezingen. Hij heeft zich dus ook in tekstkritiek verdiept. In zijn uitleg stelt hij zich meermalen zelfstandig op tegenover die van de Statenvertaling. Analyse van een aantal gevallen bracht de schrijver tot de conclusie dat Van Borssum Waalkes mogelijk de commentaar van C.F.A. Fritzsche heeft gebruikt.

Ten aanzien van het Fries heeft hij stellig hulp gehad, met name van E.M. van der Wal, onderwijzer te Offingawier, die ook wel in het Fries schreef. De overeenkomst in spelling – er was toen nog geen officiële – wijst daarop. Volgens de auteur is er geen duidelijke lijn te vinden in Waalkes' opvattingen over vertalen: de tegenstrijdige tendensen in zijn vertaalwerk staan z.i. in verband met het overgangskarakter van zijn theologie. [En van zijn tijd; bovendien zal zijn karakter daarin een rol gespeeld hebben! HD]

Het oordeel over Waalkes' werk

De conclusie van de auteur, na een zorgvuldige analyse is:

De Marcus-vertaling van Waalkes is qua woordkeus beter geslaagd dan qua hantering van de grammaticale structuur. De vertaling van 'evangelie' als 'Godstyding' moet worden gezien als een mislukte weergave van het Engelse 'gospel'.

De situatie waarin Waalkes' vertaling gebruikt moest worden – de catechetische – komt wel overeen met wat hedendaagse idiolecte vertalers als ideaal zien. Het gaat hier om een studievertaling, waarbij toelichting door een catecheet verondersteld is.

De receptie van Waalkes' vertaling

Het is niet bekend hoe Waalkes' initiatief in eigen gemeente gevallen is. Wij veronderstellen dat het bij een enkele proefneming gebleven is. De vertaling is door G. Postma en P. de Clercq in 1912 uitgegeven, of liever gezegd bewerkt: ze hebben heel wat verbeterd dan wel 'verbeterd'. De eerste die een serieuze studie aan Waalkes' vertaling wijdt, met mededelingen over de persoon van Waalkes, de opvattingen over catechese in die tijd, de lotgevallen van de Waalkes-tekst en een analyse van de vertaling van Marcus 6:1-10, is dr. A. Feitsma (1982).

Verantwoording van de schrijver

Zoals de schrijver zelf in de samenvatting zegt, sluit hij zich aan bij de opvattingen van K. Barth in zijn *Kirchliche Dogmatik* (IV/3 p. 320-366):

de zorg voor de eigen taal als gehoorzaamheid op de plaats waar men gesteld is, en daaruit voortvloeiend de dienende taak van de taal in de lofzang voor God en de communicatie met de medemens. Met de noodzaak van (wederzijdse?) aanpassing bij sprekers van een andere taal. Als het om vertalen gaat, pleit hij voor méér dan een vertaling van dezelfde tekst, waarbij iedere vertaling andere aspecten van de grondtekst tot hun recht kan laten komen. De verschillende methoden van bijbelvertalen hebben ook ieder hun goed recht.

In zijn studie is tevens getracht, een gesprek aan te gaan met theologische opvattingen uit een andere eeuw en met de mens W in het bijzonder. Ook is geprobeerd, communicatie tot stand te brengen tussen wetenschappelijke disciplines, i.c. Frisistiek en theologie. Met het oog op dat laatste zijn sommige kwesties misschien wel eens wat uitvoeriger uitgelegd dan voor vakgenoten nodig zou zijn geweest.

Enkele stellingen

Aan het proefschrift zijn 16 stellingen toegevoegd. Ik noem enkele, die huiswerk voor theologen en vertalers inhouden:

- In de bezinning over de methode van bijbelvertaling wordt vaak ten onrechte voorbijgegaan aan de theologische voor-vraag, in hoeverre het getuigenis van de (geïnspireerde) afzonderlijke bijbelschrijvers moet worden overgebracht of wel het getuigenis van de Schrift als geheel (als boek van de Kerk).
- Nadere bezinning is wenselijk over de vraag wat het *theologisch* betekent, dat het Nieuwe Testament in het Grieks is overgeleverd. Daarbij wordt verwezen naar de uitlating van P. Hofstede de Groot in 1851 dat het Nieuwe Testament 'sapientissima Dei cura *Graece* scriptum sit'.

Conclusie

De auteur is zorgvuldig in zijn redenering en voorzichtig in zijn conclusies. Zijn analyse is zeer uitvoerig. In de titel van deze bespreking heb ik het woord 'schijnwerper' gebruikt, misschien was 'microscop' beter op zijn plaats geweest. Herhaaldelijk geeft hij aan dat heel wat zaken voor ons onduidelijk blijven: Waalkes heeft niets over zijn vertaalprincipes meegedeeld.

Uiteraard blijven er veel vragen over: wat heeft Van Borssum Waalkes bewogen tot deze vertaling? Van welke principes is hij uitgegaan? In hoeverre was hij zich bewust van de keuzes die hij bij het vertalen maakte? Hoe groot is de invloed van meester Van der Wal geweest t.a.v. woordenschat en grammatica?

Soms wordt getwijfeld aan het nut van een proefschrift over een historisch

figuur. Die twijfel kan ik niet delen. Wij kunnen ontdekken hoe anderen geworsteld hebben met het vertaalprobleem (er zijn veel doorhalingen in het werk van Van Borssum Waalkes). Voor vertalers (waartoe de auteur zelf ook behoort) is het een oproep tot voortdurende bezinning: waar zijn we precies mee bezig. Voor mensen die een vertaling beoordelen is het een aansporing om voorzichtig te zijn: een oordeel vraagt toch wel een zorgvuldige analyse. Het historische deel houdt impliciet een waarschuwing in om mensen niet te snel in een schema in te passen en laat zien hoe gauw iemand onrecht wordt aangedaan.

Kortom: wij mogen de auteur dankbaar zijn voor het monnikenwerk dat hij heeft verricht en voor de manier – die ook een verrijking is voor het Fries – waarop hij de resultaten van zijn onderzoek heeft beschreven. Het is een interessant boek. Het probeert de persoon van Van Borssum Waalkes en zijn werk tot hun recht te doen komen. Na meer dan een eeuw van praktische vergetelheid is dat een goede zaak. Jammer dat de (vrij uitvoerige) inhoudsopgave niet duidelijker is, zodat men naar de titels van de hoofdstukken moet zoeken. Een register ontbreekt helaas, maar dat is begrijpelijk, gezien de grote hoeveelheid stof die is verwerkt. Om in deze overvloed van materiaal iets op te zoeken zou een uitgave op cd-rom – of iets dergelijks – veel handiger zijn dan in een boek. Maar die ontwikkeling is nog toekomstmuziek.

Drs. H. Dijkstra, de auteur van dit artikel, is emeritus predikant van de Gereformeerde Kerk van Opeinde-Nijega-de Tike; hij heeft meegewerkt aan de Nije Fryske Bibeloversetting en is op het ogenblik secretaris van het Friesch Godgeleerd Gezelschap, waarvan Waalkes lid was en dr. Brouwer ook lid is.

De Psalmen vertalen zoals Rembrandt schilderde

Margot C. Berends

In een lezing lichtte de heer A.W.G. Jaakke toe hoe hij te werk gaat bij het vertalen van de Psalmen voor de Nieuwe Bijbelvertaling. Hij laat zich in zijn werk inspireren door vertalers en dichters en laat zijn vertaling bijschaven door critici en meelezers.

‘Niettegenstaande al velen voor mij een poging hebben ondernomen om een verslag te doen van de gebeurtenissen die onder ons hebben plaatsgevonden, hooggewaardeerde Theofilus ... enzovoort. Zo begon ruim tweeduizend jaar geleden de auteur van het derde evangelie, en met hem zou ik willen nazeggen: “Hoewel velen voor mij in het Nederlandse taalgebied een poging hebben gedaan de Psalmen te vertalen,” enzovoort.’ Zo begon – met een knipoog naar de openingszin van de troonrede van 1999 – op zijn beurt dhr. A.W.G. Jaakke zijn lezing over de vertaling van de Psalmen, tijdens een studiedag van medewerkers en supervisors van de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV), eind september van dit jaar.

Ter illustratie van zijn uitspraak over de velen die hem waren voorgegaan, noemde dhr. Jaakke een aantal voorbeelden van psalmenvertalingen. De eerste ‘Nederlandse’ vertaling van de Psalmen stamt uit circa 850. Dit zijn de Wachtendonckse Psalmen, vernoemd naar de gelijknamige kanunnik die dit handschrift in de zeventiende eeuw wist te bemachtigen. Het is een vertaling in het Neder-Frankisch, vanuit de tekst van de Vulgaat. Jaakke: ‘Met enig pletten en plooiën is dit Frankisch te verbinden met het huidige Nederlands.’

Behalve vertalingen verschenen in de loop van de tijd ook berijmingen en bewerkingen van de Psalmen, onder meer voor het gebruik in kloosters, kerken en gemeenten. Voorbeelden hiervan zijn de Southerliedekens, de Psalmen van Dathenus en de Psalmen van Marnix van St. Aldegonde (alle drie uit de tweede helft van de zestiende eeuw), van Moscoviter (1872), Vondel (1657) en Gabriël Smit (1952). Sommige van deze berijmingen zijn voorzien van notenschrift. Vaak werd naast de tekst de vertaling afgedrukt

waarop de berijming gebaseerd was, bijvoorbeeld de Vulgaat, de Deux-Aesvertaling of de Statenvertaling. Tot in onze tijd worden de Psalmen steeds opnieuw vertaald. Jaakke noemt de vertalingen van Gerhardt en Van der Zeyde, Bronkhorst en Koster. En zo wordt op dit moment gewerkt aan wéér een nieuwe psalmenvertaling, ditmaal in het kader van het project van de Nieuwe Bijbelvertaling.

Specifieke benadering

Voor de vertaling van de Psalmen is een apart team in het leven geroepen, bestaande uit een oudtestamenticus die het voorwerk verricht (dr. H. van Grol), een vertaler (dhr. Jaakke) en een literator die de vertaling van commentaar voorziet (drs. T. Van Deel. Tot eind 1998 was dit prof.dr. W. Bronzwaer. Hij overleed in januari 1999.). Vervolgens doorloopt de psalmenvertaling dezelfde route als de overige vertaalde bijbelboeken binnen het NBV-project, langs diverse collega's die commentaar leveren. De Psalmen vragen om een specifieke benadering, aldus Jaakke. Ze vertonen alle kenmerken van Hebreeuwse poëzie, zoals die zijn vastgesteld binnen het NBV-project. Deze kenmerken zijn:

- parallelismus membrorum
- klankpatronen
- gemarkeerde syntaxis en (relatieve) afwezigheid van typische proza-partikels
- herkenbaar ritme
- beeldende taal, metaforen en dergelijke
- poëtische technieken
- ongebruikelijke woordenschat.

Volgens de NBV-normen moet de vertaling van Hebreeuwse poëzie de volgende drie kenmerken vertonen:

- stichische weergave
- ritme
- vormkenmerken die voor de te vertalen tekst relevant zijn.

De Psalmen vertonen daarnaast nog eens bijzondere kenmerken, waardoor ze zich onderscheiden van de overige in het Oude Testament voorkomende poëzie: een Psalm is opgebouwd uit versdelen (de zgn. cola), verzen, strofes en stanza's (nl. een hogere vorm van strofes). Deze kenmerken zijn evenals de bovenvermelde acht typische *vormkenmerken*.

De Psalmen zijn ondergebracht in verschillende genres:

- hymnen (algemene, individuele en God-is-koning-hymnen)
- klacht- en dankpsalmen (klaagliederen, vertrouwensliederen en dankliederen, zowel individueel als collectief)
- koningspsalmen
- didactische psalmen (wijsheidspsalmen, historische psalmen, profetische psalmen, liturgische psalmen).

Dr. Van Grol geeft in zijn voorwerk een woordelijke vertaling van de tekst, hij beschrijft hoe de betreffende Psalm voldoet aan de criteria van Hebreeuwse poëzie en hij vermeldt wat de specifieke kenmerken van de Psalm zijn. Daarin gaat hij vooral in op parallellismen, woordherhalingen, ritme, participanten, tekstkritiek, lastige zinsconstructies, tijden en modi.

Lastige kwesties

In zijn lezing ging Jaakke in op de vertaling van Psalm 1. De strofes 1 en 4 bevatten de woorden 'wet' en 'recht' en de strofes 2 en 3 de beelden van boom en kaf: een chiasische opbouw, een van de kenmerken die typisch is voor de Hebreeuwse poëzie. Een moeilijkheid vormde de vertaling van het woord *iesj* in vers 1, dat man, mens of iemand kan betekenen. Na onderzoek bleek dat op andere plaatsen in de Psalmen waar de combinatie 'gelukkig' en *iesj* voorkomt, niet alleen mannen maar meer algemeen mensen bedoeld worden. Door te vertalen met 'Gelukkig is de mens' wordt bovendien de s-klank, die in de Hebreeuwse tekst staat, behouden. Toch zal in de uiteindelijke versie een van de twee s-klanken waarschijnlijk sneuvelen. De tekst wordt dan: 'Gelukkig de mens'. Een andere lastige kwestie was die van het murmelen/prevelen/overdenken in vers 2. Jaakke koos voor 'prevelend overdenken' omdat hij daarmee het in het Hebreeuws bedoelde 'binnensmonds spreken' het dichtst meende te benaderen. Bovendien zag hij een parallel met het 'prevelen' dat Hanna, de vrouw bij Elia in 1 Samuël 1:12-13 doet, en met het 'prevelen' dat de joden doen als zij, steeds vooroverbuigend, bidden. Het commentaar van anderen was echter dat het woord 'prevelen' een negatieve connotatie had, en wat te 'oude-vrouw-tjes-achtig' klonk. Daarom zal ook dit woord in een volgend stadium niet in de vertaling worden opgenomen.

Rembrandt

Een rode draad in het verhaal van Jaakke vormde de vergelijking met de schilder Rembrandt. Deze liet zich inspireren door andere schilders, zowel uit vervlogen tijden als uit zijn eigen tijd. Zo ook laat Jaakke zich inspireren door andere – oude en contemporaine – vertalingen van de

Psalmen. Maar ook raadpleegt hij (vertalingen van) andere poëtische uitingen. Zoals Rembrandt studies maakte van voorwerpen en culturen die hij in zijn schilderijen een plaats wilde geven, zo gebeurt dat bij het bijbelvertalen ook. Ten slotte vermeldt Jaakke dat hij openstaat voor alle ideeën, verbeteringen en kritiek van commentatoren en meelezers. Rembrandt streefde naar een optimaal eindresultaat. Zo wil ook Jaakke, mét alle hulp van anderen, proberen er 'iets moois van te maken'.

Mw. M.C. Berends was tot voor kort werkzaam bij het Nederlands Bijbelgenootschap en is freelance journalist.

Poëzie in de NBV-vertaling van de Psalmen

Drs. Clazien Verheul
Drs. Peter Booij

In het voorgaande nummer van *Met Andere Woorden* vormden twee artikelen de start van een serie over poëzie in de Nieuwe Bijbelvertaling. In dit nummer aandacht voor de afwegingen die daarbij een rol spelen, aan de hand van een voorbeeld: Psalm 114.

Psalmen als poëtische teksten vertaald

Zoals in de artikelen in het vorige nummer van *Met Andere Woorden* al werd uiteengezet, bestaat er bij veel bijbelse teksten verschil van mening over de vraag in hoeverre ze werkelijk poëtisch kunnen worden genoemd. Dat is zelfs het geval bij bepaalde psalmen of gedeelten daarvan, teksten uit een bijbelboek dat toch – en met recht – bij uitstek tot de poëtische boeken van de bijbel wordt gerekend. Maar ook in dit boek komen verzen voor waarin de vormkenmerken van de Hebreeuwse poëzie niet of nauwelijks terug te vinden zijn.

Dat geldt echter zeker niet voor de psalm die we hier willen bespreken: Psalm 114,¹ die in alle opzichten voldoet aan de criteria die kunnen worden aangelegd voor de beoordeling van Hebreeuwse poëzie. Het parallisme is in alle verzen zichtbaar, het ritme (in het Hebreeuws bepaald door het aantal klemtonen of heffingen per regel) is regelmatig, de taal is bijzonder beeldend, er wordt gebruikgemaakt van metaforen en andere poëtische technieken, en zowel de woordenschat als de grammaticale patronen van de tekst vertonen opvallende trekjes. De psalm wordt gerekend tot het genre van de hymnen en maakt deel uit van het zogenaamde *Hallel*, een grote lofzang bestaande uit de Psalmen 113-118, verbonden met de rituelen rond Pesach en ook met de klassieke christelijke paasliturgie. In Psalm 114 wordt dan ook juist het gebeuren bezongen dat men op Pesach gedenkt: de uittocht uit Egypte. Hieronder beschrijven we hoe er in de Nieuwe Bijbelvertaling is geprobeerd een Nederlandse poëtische tekst te maken die in zijn totaliteit een adequaat beeld geeft van de poëzie die de brontekst biedt.²

Pagina uit de Codex Leningradensis, het handschrift waarop de NBV en andere moderne bijbelvertalingen zijn gebaseerd.

Afgebeeld is de tekst van de laatste drie woorden van Psalm 111:9 tot en met het op een na laatste woord van Psalm 115:16. Psalm 114 begint op de tweede regel van de linkerkolom.

Foto: NBG/Sandra Haverman

¹Toen Israël wegtrok uit Egypte
de zonen van Jakob bij dat onverstaanbare volk,
²werd Juda zijn heiligdom,
Israël zijn heerlijkheid.

³De zee zag en vluchtte,
de Jordaan trok zich terug,
⁴de bergen schrokken op als rammen,
als lammeren sprongen de heuvels op.

⁵Waarvoor, zee, neem je de vlucht,
Jordaan, trek jij je terug?
⁶Waarvoor, bergen, schrikken jullie op als rammen,
springen jullie, heuvels, als lammeren op?

⁷Voor het aanschijn van de Heer, – beef, aarde! –
voor het aanschijn van de God van Jakob.
⁸Hij is het die de rots verandert in een bron,
het graniet in een stroom van water.’

Vorm en inhoud

Zoals veel psalmen en zoals eigenlijk alle Hebreeuwse poëzie wordt ook Psalm 114 allereerst gekenmerkt door de stijlfiguur van het parallelisme: de gevarieerde herhaling van tekstelementen die in vorm of betekenis verwant zijn. Deze herhaling bewerkt vaak een zekere nadruk of een intensivering van de betekenis. Zo staan in de eerste strofe parallel: Israël en de zonen van Jakob, Egypte en ‘dat onverstaanbare volk’, Juda en (weer) Israël, heiligdom en heerlijkheid. Het gaat hierbij niet om een willekeurige afwisseling van termen, maar om een variatie die betekenisvol is. ‘Zonen van Jakob’ markeert door de bewuste verwijzing naar Exodus 1:1vv. Israël als het volk van de uittocht, ‘dat onverstaanbare volk’ typeert Egypte als het land waar Israël niet thuis is, Juda en Israël vormen samen het volk dat aan God is toegewijd (‘heiligdom’) en waarover hij ook heer of koning is (‘heerlijkheid’).

Ook in het Nederlands is het parallelisme een poëtische figuur, zodat alleen al door het overnemen daarvan de vertaling van deze psalm poëtische eigenschappen krijgt. Maar Psalm 114 is ook een goede illustratie van wat in het vorige nummer van *Met Andere Woorden* wordt gesteld: in een goede vertaling van poëzie is de samenhang van vorm en inhoud belangrijk.⁴

Opbouw

Psalm 114 vormt een tweeluik van tweemaal twee strofen. De eerste twee strofen vertellen een verhaal, het in poëtische beelden samengevatte verhaal van de uittocht; in de volgende twee strofen ontwikkelt zich naar aanleiding van dit verhaal een dialoog. Maar in het tweeluik zit ook een spiegeling: strofe 1 en 4 horen bij elkaar tegenover strofe 2 en 3. De derde strofe herhaalt bijna letterlijk de tweede, en de vierde strofe is in betekenis verbonden met de eerste: tijdens de uittocht waarbij Juda en Israël Gods heiligdom en heerlijkheid worden, veranderen rots en graniet in een bron van water (vgl. Exodus 17:6).

Deze indeling in strofen met behulp van witregels is een transformatie, een ingreep, ten opzichte van de brontekst, die in de handschriften waarin hij is overgeleverd, geen strofe-indeling kent. Maar in het Nederlands is dit wel een gebruikelijk poëtisch middel en in deze psalm maakt het de structuur goed zichtbaar. Dat onderscheidt de NBV van bekende vertalingen als de NBG-vertaling 1951, Willibrordvertaling (WV), Groot Nieuws Bijbel (GNB) en Gerhardt/Van der Zeyde (GvdZ), waarin Psalm 114 als één geheel is afgedrukt.

Verder lijkt het misschien vanzelfsprekend dat de tekst niet als proza doorlopend gezet is, maar ‘stichisch’, dat wil zeggen: in versregels. Voor Nederlandse lezers is dat een duidelijk signaal dat een tekst als poëzie gelezen moet worden. Maar in de oorspronkelijke tekst wordt dit niet op die manier zichtbaar gemaakt. In traditionele uitgaven van de tekst van de Hebreeuwse bijbel is de tekst ‘uitgevuld’ zoals dat in proza gebruikelijk is. Hetzelfde vind je in oudere vertalingen als de Statenvertaling. Ook het handschrift waarop onze vertaling is gebaseerd, laat geen indeling in versregels zien. Op de illustratie op p. 22 is weliswaar in het midden van de tekstkolommen wit zichtbaar, maar dit verschijnt op betrekkelijk willekeurige plaatsen in de tekst. Op de tiende regel van de linkerkolom gaat de tekst van Psalm 114 zelfs zonder enige nadere markering in die van Psalm 115 over.

Het concrete beeld dat de moderne uitgaven hier bieden, is dus ook in dit opzicht een transformatie. En wel een van de meest ingrijpende, omdat het direct invloed heeft op de verwachtingen die de tekst bij lezers oproept.

Gemarkeerdheid

In de opbouw van Psalm 114 zit een zekere spanning. Er wordt een verhaal gepresenteerd met deelnemers en toeschouwers, maar er blijft aanvankelijk een factor onbekend: van wie wordt Juda heiligdom en Israël heerlijkheid? In het vervolg wordt die spanning vastgehouden – wie of

wat ziet de zee? – en in strofe 3 wordt expliciet naar de oorzaak van de heftige reactie van de toeschouwers gevraagd. Pas in strofe 4 wordt de identiteit onthuld van degene wiens naam tot nu toe verzwegen is. De NBV-tekst bevat een aantal opvallende, ‘gemarkeerde’ taalelementen die deze spanning oproepen of ondersteunen. In vers 2 wordt ‘zijn’ gebruikt zonder (duidelijk) antecedent. De GNB expliciteert dit hier vanuit zijn vertaalstrategie tot ‘werd Juda *Gods* heilig volk’, en in de WV maakt de hoofdletter in ‘is Juda Hem heilig geworden’ duidelijk naar wie er verwezen wordt.⁵

Vers 3 luidt, in afwijking van de normale grammaticale vorm: ‘de zee zag en vluchtte’. In de brontekst staat hier geen object bij het werkwoord *ra’a*, ‘zien’. In het Hebreeuws komt dit weleens vaker voor, maar bij het Nederlandse *zien* is een object verplicht. Het lijkt dus voor de hand te liggen om ‘zag’ aan te vullen met *het*, zoals in NBG-1951, GNB en GvdZ is gebeurd, of met *dit* zoals in WV. Een andere mogelijkheid is de vertaling ‘de zee *keek* en vluchtte’ – ook dan is er niets vreemds meer. Maar de gemarkeerde constructie waarvoor in de NBV-vertaling is gekozen heeft juist zin, omdat het direct de vraag oproept ‘wat zag de zee?’, die de lezer aanzet tot verder lezen.

In vers 7 wordt in alle vier hier eerder genoemde andere vertalingen ‘beef aarde’ door middel van ‘voor’ verbonden met ‘het aanschijn van de Heer’ en blijven de vragen uit strofe drie onbeantwoord. In de NBV-tekst is de laatste strofe opgevat als antwoord op strofe drie. Nu is ‘beef aarde’, als tussenwerpsel, een vreemd element dat nog één keer de aandacht trekt naar het slot van de tekst: een niet nader geïdentificeerde stem (afkomstig van de zee, de bergen en de heuvels?) waarschuwt het land: weet wat voor een God het is die verschijnt!

Ten slotte luidt vers 8, op het eerste gezicht enigszins omslachtig, ‘hij is het die de rots verandert ...’. Een gewonere manier van zeggen zou hier zijn ‘hij verandert de rots ...’, maar opnieuw is deze formulering met opzet gekozen om aan het eind van de psalm te benadrukken wiens naam eerder verzwegen is: ‘*hij* is het’.

Ritme en klank

In het ritme zijn enkele accenten opvallend: in vers 1 staan twee beklemtoonde lettergrepen na elkaar waardoor ‘wegtrok’ met nadruk gelezen wordt. Hetzelfde is te zien in vers 3 waar ook ‘de zee zag’ door twee opeenvolgende klemtonen nadruk krijgt (versterkt door de alliteratie van de z) en de aandacht gevestigd wordt op het ontbreken van een object. In vers 4 en 6 krijgt ‘op’ het hoofdaccent, waardoor bij het lezen de stem omhooggaat in overeenstemming met de beweging van de bergen. Overigens is ‘sprongen op’ zowel in vers 4b als in 6b toegevoegd. In de

brontekst staat alleen in de a-regel een werkwoord. Dat is ook het geval in vers 1, 2 en 8, maar hier is in de Nederlandse tekst in de b-regels ook geen werkwoord aangevuld: ‘wegtrok’ of ‘verandert’ wordt in de b-regel ‘vanzelf’ meegelezen. Zo had het in vers 4 en 6 ook gekund, maar met een regel ‘als lammeren de heuvels’ zou de strofe ritmisch zwak eindigen, waardoor de spanning doorbroken wordt. Daarom is gekozen voor toevoegen van een synoniem werkwoord dat net als ‘opschrikken’ de verticale beweging van de bergen en heuvels aanduidt. Zoals in eerdere artikelen al is gezegd, is het heel moeilijk om klankpatronen van de brontekst in een vertaling tot hun recht te laten komen. In deze psalm houdt hier en daar een klankherhaling op onnadrukkelijke wijze woorden bij elkaar die op het niveau van de betekenis ook verband hebben of op elkaar worden betrokken: wegtrok-volk, trok terug-vluchtte, schrokken op-sprongen op, rammen-lammeren, rots-bron-stroom, graniet-water.

Slot

Niet alle psalmen zijn zo poëtisch als Psalm 114, maar bij de vertaling van alle psalmen in het NBV-project wordt geprobeerd recht te doen aan de poëtische aspecten van de Hebreeuwse tekst. Beelden worden gehandhaafd, de structuur van de brontekst wordt vertaald naar een indeling in versregels en strofen die in het Nederlands effectief is. Ritme, parallelismen, chiasmen, woordherhalingen en klankeffecten worden niet uit de brontekst gekopieerd, maar als Nederlandse poëtische middelen ingezet.

In het volgende nummer van *Met Andere Woorden* zal worden beschreven hoe hiermee is omgegaan in de vertaling van het boek *Job*.

Drs. P. Booij en drs. C. Verheul zijn medewerkers aan de Nieuwe Bijbelvertaling.

Noten

1. Voor dit artikel is gebruikgemaakt van materiaal van het team dat verantwoordelijk is voor de vertaling van de psalmen in de NBV. Dit team bestond toen de tekst van Psalm 114 werd vastgesteld, uit dr. Harm van Grol als ondersteunend exegeet, Alfons Jaakke als vertaler en prof. dr. Wim Bronzwaer als kritisch-poëtisch meelezer. Bronzwaer is na zijn overlijden opgevolgd door drs. Tom van Deel.

2. Vgl. de eisen voor de vertaling van een poëtische tekst zoals die geformuleerd zijn in het artikel van dr. Arend Jan Bolhuis in *Met Andere Woorden* 99/3 (p. 24).
3. De vertaling van Psalm 114 is een voorlopige versie. Vers 2 zal wellicht anders gaan luiden: het exclusieve 'zonen van Jakob' zal mogelijk vervangen worden door een inclusieve term als 'stam' of 'volk'. Voor 'dat onverstaanbare volk' zal nog gezocht worden naar een betere formulering die het ritme van deze regel ten goede komt.
4. Vgl. het artikel van drs. Frits van der Meij in *Met Andere Woorden* 99/3 (p. 15).
5. GvdZ en NBG-1951 hebben hier dezelfde gemarkeerdheid als de NBV.

Kort nieuws

Theologencafé - Het horen van de tekst

Donderdag 16 december '99, vanaf 16.30 uur.
Theologencafé in Felix Meritis, Keizersgracht 324, Amsterdam

'Een bijbelvertaling moet getrouw zijn aan de bedoeling van de oude schrijvers, maar moet ook met plezier gelezen worden. Woorden moeten verrukken, grommen en bijten, en ook nog helder zijn.'

Dat stelt Bara van Pelt in de aankondiging van de bijeenkomst waarin vier personen voorlezen die betrokken zijn bij diverse vertalingen:

- Peter Booi uit de Nieuwe Bijbelvertaling
- Hanneke van Vliet uit een vertaling van Leerhuis en Liturgie
- Richtsje Abma uit een vertaling van de Societas Hebraica Amstelodamensis
- Arnold Bekkenkamp uit de Twentse Vertaling.

Rudy Kousbroek (schrijver, dichter en recensent) en Vonne van der Meer (schrijfster) zullen ter plekke de vertalingen kritisch

'... the "fluid grace" of the Seville Cadillac ...'

citaat uit *Creating and Crafting the Contemporary English Version*,
New York 1996, p. 26.

Contemporary English Version: een bestseller

Dr. Jaap van Dorp

In het Engelse taalgebied, waar men toch al niet over een gebrek aan bijbelvertalingen te klagen had, is onlangs een geheel nieuwe bijbelvertaling verschenen: de *Contemporary English Version* (afgekort CEV). Het Amerikaans Bijbelgenootschap heeft in 1999 al drie miljoen exemplaren moeten drukken om te kunnen voldoen aan de vraag. De CEV is een bestseller.¹ Er bestaat kennelijk grote behoefte aan een vertaling die in veel opzichten verschilt van wat men traditioneel van een bijbeluitgave verwacht. In deze bijdrage worden in het kort de achtergrond en een paar karakteristieken van de CEV besproken.

Vertaaltraject CEV

Meer dan tien jaar is door een vertaalteam van het Amerikaans Bijbelgenootschap (afgekort ABS) aan de CEV gewerkt. De basis van de vertaling werd gelegd door vier personen: de vertalers dr. Barclay M. Newman, dr. Donald A. Johns, dr. Steven W. Berneking met mrs. M. Jean Newman als stilist. De vertaalprincipes van de CEV zijn ontwikkeld door Barclay Newman, die lange tijd werkte als *translation consultant* van de *United Bible Societies* in de regio Azië - Pacific. Hij heeft ook de planning en de organisatie van het CEV-project verzorgd. Een van zijn belangrijkste adviseurs was dr. Eugene A. Nida, die in de jaren zestig een grote bijdrage leverde aan bijbelvertalingen van het type 'Groot Nieuws Bijbel' in diverse talen. De medewerking van Nida kan verklaren waarom de CEV vaak veel weg heeft van een dynamisch-equivalente vertaling. In 1986 verscheen bij wijze van test een selectie van bijbelverhalen over Jezus, vertaald volgens principes die later bij de CEV ook zouden worden toegepast. Deze speciaal geïllustreerde *Translation for Early Youth* werd goed ontvangen. Vervolgens verscheen in 1991 de vertaling van het hele Nieuwe Testament, een jaar later gevolgd door een uitgave van de boeken

Psalmen en Spreuken. Daarna werkten de CEV-vertalers aan de complete bijbel, waarvan in 1995 een editie zonder en in 1997 een editie met deuterocanonieke boeken beschikbaar kwam. De verschillende uitgaven zijn voorzien van aantekeningen, een thematische woordenlijst, landkaartjes en andere zinvolle aanvullende informatie.

De teksten van het vertaalteam werden na verloop van tijd gecontroleerd door bijbelwetenschappers, taalkundigen en theologen uit het gehele Engelse taalgebied, verspreid over een groot aantal kerkelijke richtingen. Zij hadden de opdracht om de vertaling te testen op betrouwbaarheid, stilistische aspecten e.d. Ook aan bijbelorganisaties en vertaalconsulenten is om advies gevraagd. Binnen dit wereldwijde netwerk van reviewers is langdurig over de CEV-teksten gecorrespondeerd, voordat ze door de ABS voor publicatie werden vrijgegeven. De CEV is een vertaling die tot stand is gekomen door de deskundige inzet van een groot aantal personen. De vertaalbeslissingen zijn in diverse rondes gewikt en gewogen. Procedures daarvoor mogen ingewikkeld overkomen, ze garanderen wel een hoge mate van zorgvuldigheid bij het nemen van cruciale beslissingen in het bijbelvertaalwerk.

Voor wie vertaald?

Het CEV-project is opgezet met het doel een begrijpelijke bijbelvertaling te bieden aan mensen met een beperkte leesvaardigheid (bijvoorbeeld degenen die het Engels als tweede taal hebben), in een literaire stijl die ook de meer dan gemiddeld belezen boekenbezitter kan boeien. Dat doel vereist een tekst die goed leesbaar is, eenvoud uitstraalt op het punt van het vocabulaire en helder is in de zinsconstructies. Bij het zoeken van de juiste formules voor stijl, leesbaarheid en begrijpelijkheid zijn in het begin van het CEV-project behalve kinderen, ouders en onderwijzend personeel ook volwassenen betrokken met een geringe leeservaring en zonder noemenswaardige bijbelkennis. Op grond van de resultaten van dat onderzoek kon men de relevante taal(middelen) kiezen die door de doelgroep van de vertaling worden gebruikt. Dat betekent dat de vertalers soms bewust afzien van bepaalde taalmiddelen, ook al zouden die correct en in een ander kader adequaat zijn.

Minder gangbaar taalgebruik vermijden

De vertalers van de CEV houden rekening met het taalgebruik en taalniveau van hun doelgroep. Zo luidt in de *Revised Standard Version* (afgekort RSV) de tekst van Hebr. 1:1-2 'In many and various ways God spoke of old to our fathers by the prophets; but in these last days he has spoken to us by a Son, whom he appointed the heir of all things, through whom also he created the world.' In de CEV is deze passage

anders vertaald. In de eerste plaats omdat constructies met 'whom' zijn vermeden aangezien het gebruik daarvan verouderd is en in sommige Engelssprekende gebieden nauwelijks voorkomt. En in de tweede plaats omdat de inhoud van de brontekst op een linguïstisch ingewikkelde manier in het Engels wordt overgebracht ('by the prophets ... by a Son ... whom ... through whom ...'). Deze verzen luiden in de CEV als volgt: 'Long ago in many ways and at many times God's prophets spoke his message to our ancestors. But now at last, God sent his Son to bring his message to us. God created the universe by his Son, and everything will someday belong to the Son.'

Met typisch theologisch taalgebruik zijn de vertalers ook voorzichtig geweest. Het woord 'grace' komt in de CEV niet voor. De tekst van Romeinen 3:24 luidt in de CEV: 'But God treats us much better than we deserve, and because of Christ Jesus, he freely accepts us and sets us free from our sins.' Dit is een van de vele teksten van het Nieuwe Testament, waarin in het Grieks het woord *charis* staat, dat in traditionele Engelse bijbelvertalingen vaak met 'grace' is vertaald (zoals in de RSV het geval is; in vergelijkbare Nederlandse vertalingen staat meestal 'genade'). Nu heeft de CEV hier een aantekening opgenomen bij de woorden 'treats us much better than we deserve' om duidelijk te maken dat deze omschrijving hier en elders in het NT de betekenis weergeeft van het Griekse *charis*. De voorkeur voor een dergelijke omschrijving is verklaarbaar in het licht van een enquête van ongeveer tien jaar geleden naar het gebruik van woorden als 'grace' in de Engelse taal. Het blijkt dat het Engelse woord 'grace' nauwelijks meer wordt gebruikt in de betekenis die het bijbelse *charis* heeft. Men benoemt er aantrekkelijke eigenschappen, schoonheid en charme mee, of het nu gaat om beroemde persoonlijkheden als Audrey Hepburn, Billie Holiday en Arthur Ashe of om een Rolex-horloge en een Cadillac. Nu 'grace' in een dergelijke betekenis gangbaar is geworden, kan het volgens de CEV-vertalers niet meer functioneren in bijbelse zin zonder misverstanden op te roepen. Hetzelfde geldt voor woorden als 'justification', 'righteousness', 'sanctification', 'redemption', 'atonement': ze komen niet meer voor in de CEV, omdat ze voor de beoogde doelgroep niet de bedoelde betekenis communiceren.

Genealogische gegevens

Voor passages die minder goed leesbaar worden door bijvoorbeeld een grote hoeveelheid genealogische gegevens, is een aparte vertaalregel opgesteld. Door opeenhoping van dergelijke informatie kan de lezer de draad van het verhaal minder makkelijk volgen. Een deel van het tekstaanbod wordt dan ondergebracht in een voetnoot. Zo leest de CEV in 2 Koningen 22:14: 'Her husband was Shallum, who was in charge of the

king's clothes.' Dat Sallum de zoon van Tikwa en de kleinzoon van Charchas was, is nu in een aantekening onder aan de pagina meegedeeld. Het is de vraag of de CEV nu zoveel leesbaarder is geworden dan de *Today's English Version*, die dergelijke gegevens gewoon in de vertaling handhaaft.

Zinslengte

De leesbaarheid is volgens de vertaalcommissie van de CEV bevorderd doordat lange en gecompliceerde zinnen in het Engels zijn vermeden. Veelvuldig gebruik van ingewikkelde zinsconstructies staat de begrijpelijkheid van een tekst in de weg. Men hoeft het gedeelte in Efeziërs 2:1-7 maar te lezen in diverse traditionele bijbelvertalingen en men onderkent direct het probleem van lange zinnen. De CEV heeft de lange zin in de vertaling opgeknipt in negen zinnen en die zo gerangschikt in twee alinea's dat de inhoud van de oorspronkelijke Griekse tekst helder wordt weergegeven. Er is wel opgelet dat de zinnen ook weer niet te kort worden. Het is niet prettig om teksten te lezen die hoofdzakelijk uit korte zinnen van ten hoogste tien woorden bestaan.

Verstaanbaarheid en (voor)leesbaarheid

De vertalers van de CEV hebben veel nadruk gelegd op verstaanbaarheid: de vertaalde tekst moet goed overkomen bij het algemeen publiek en voor zoveel mogelijk mensen begrijpelijk zijn. Die doelstelling hangt nauw samen met de doelgroep van de vertaling. De CEV is primair bedoeld voor mensen die niet vertrouwd zijn met kerkelijk taalgebruik, die nauwelijks kennis hebben van de bijbel, die niet veel lezen en die waarschijnlijk met de bijbel in contact komen niet doordat ze een bijbeluitgave kopen en daarin lezen, maar doordat ze daaruit horen voorlezen. Die doelstelling heeft niet alleen tot gevolg gehad dat veel kerkelijk-theologisch jargon niet kon worden gebruikt maar ook dat zinnen zo moesten zijn geformuleerd dat ze wat klank en ritme betreft goed kunnen worden voorgelezen. Vooral bij de vertaling van poëzie is gelet op de specifieke vereisten voor een goede voordracht, zoals de klemtoon aan het einde van een versregel, en een stichische zetting die het voorlezen van poëtische teksten ondersteunt. Zo luidt de vertaling van Jesaja 40:29-31 in de CEV:

The LORD gives strength
to those who are weary.
Even young people get tired,
then stumble and fall.
But those who trust the LORD
will find new strength.

They will be strong like eagles
soaring upward on wings;
they will walk and run
without getting tired.

Vertalen van poëzie

In het CEV-project hebben de vertalers getracht bijbelse poëzie zo te vertalen dat er een passende Engelse poëtische stijl kon worden bereikt. In traditionele bijbelvertalingen zijn de poëtische middelen van de doeltaal vrijwel altijd ondergeschikt gemaakt aan het weergeven van vorm en betekenis van de brontekst in de brontaal. In de CEV is geprobeerd een nieuwe poëtische tekst te creëren, met kenmerken die gelden voor Engelse poëzie. Het voorbeeld uit Jesaja 40 hierboven laat zien hoe een stichische zetting het voorlezen (en dus het horen) van de tekst als het ware stuurt. De vertalers streefden naar een bondige stijl en een duidelijke strofenindeling. Een belangrijk kenmerk van bijbelse poëzie, het parallelisme, is in de Engelse literaire traditie veel minder gewoon dan in de Hebreeuwse. Om die reden komt het parallelisme in de CEV die tot doel heeft met hedendaagse poëtische middelen een nieuwe tekst te scheppen, veel minder frequent voor dan in traditionele bijbelvertalingen, en waar het wel optreedt, is niet gestreefd naar een strikt kopiëren van de Hebreeuwse vorm. Als voorbeeld geef ik Psalm 92:5-9 in de versies van de New Revised Standard Version (NRSV) en van de CEV:

NRSV

⁵ How great are your works, O LORD!
Your thoughts are very deep!
⁶ The dullard cannot know,
the stupid cannot understand this:
⁷ though the wicked sprout like grass
and all evildoers flourish,
they are doomed to destruction forever,
⁸ but you, O LORD, are on high forever.
⁹ For your enemies, O LORD,
for your enemies shall perish;
all evildoers shall be scattered.

CEV

⁵ You do great things, LORD.
Your thoughts are too deep
⁶ for an ignorant fool
to know or understand.
⁷ Though the wicked sprout
and spread like grass,
they will be pulled up
by their roots.
⁸ But you will rule
over all of us forever,
⁹ and your hateful enemies
will be scattered
and then destroyed.

Tot slot

De CEV is een heldere vertaling van de bijbel naast de vele reeds bestaande Engelse vertalingen. Vertaalkundig is het CEV-concept

zorgvuldig doordacht en weloverwogen uitgewerkt. 'No translation is perfect', schrijven de vertalers zelf naar aanleiding van het verschijnen van de CEV. Juist wanneer men deze vertaling legt naast andere, valt weer op hoe rijk het origineel is. Dat maakt het op zich al de moeite waard om kennis te nemen van de *Contemporary English Version*.

Dr. J. van Dorp is als oudtestamenticus werkzaam bij het Nederlands Bijbelgenootschap.

Noot

1. De gegevens zijn verstrekt door Liane Lupas (American Bible Society). Niet meegerekend is de productie van Thomas Nelson die ook de CEV in diverse uitvoeringen uitgeeft. Een goede introductie op de CEV geeft Barclay M. Newman, Charles S. Houser, Erroll F. Rhodes, David G. Burke, *Creating & Crafting the Contemporary English Version: A New Approach to Bible Translation*, New York 1996. Zie verder ook Barclay M. Newman, 'Grace under pressure to be understood', in: *The Bible Translator* 47/4 (1996), p. 401-407, en Barclay M. Newman, 'Features of poetry in the CEV' in: *The Bible Translator* 48/2 (1997), p. 218-221.

De *Contemporary English Version* is te bestellen bij het Nederlands Bijbelgenootschap en bij de boekhandel.